

Ani Hristić, čije je delo upoznavalo, pre svega, javnost Velike Britanije sa Srbijom, a najviše sa delatnošću i životom Srpkinja. Njena borba za ženska prava odvela ju je i do mesta sekretara Svet-ske organizacije ženskog saveza u Vašingtonu. Zahvaljujući ovom angažovanju i dobrim vezama koje je održavala sa svojim rođakama, drugaricama i saborcima u Srbiji, ženska društva koja su se borila za ženska prava bila su i u njenoj domovini uvek na izvoru najnovijih informacija. Značajni su tekstovi koje je Ani Hristić pisala i objavljivala u Velikoj Britaniji za vreme balkanskih ratova, jer je njihovim objavljivanjem doprinela da se naklonost javnosti pridobije za ratne napore Kraljevine Srbije.

Opisujući delatnost Ani Hristić tokom Prvog svetskog rata, autorka daje iscrpan pregled rada stranih medicinskih misija u Srbiji. Uz obilje podataka, često do sada nepoznatih, opominje srpsku javnost na herojske dane koje smo zaboravili, na velike žrtve koje su mnogi stranci podneli pomažući Srbiji u najkritičnijim danima tokom Velikog rata. Posebno su značajni za istraživače odlomci iz dela savremenica ovih događaja koje opisuju svoj rad u Bolnici škotskih žena, a naročito ulogu dr Elsi Inglis. Omaž velikim dobročiniteljicama leđi Pedžet, Mabel Grujić, leđi Kaudri, podseća nas kako su srpski narod zavoleli, kako su ga spasavali, hranili i negovali mnogi stranci. Zahvalnost koju su im tada iskazivali, potomci su prepustili zaboravu. Novi jubileji su bili dobar povod da njihova imena ponovo izgovorimo, reči hvale napišemo, a u sećanju ih zauvek zabeležimo.

Opisujući život Ani Hristić – koji je autorki poslužio kao crvena nit koja povezuje stvaranje ženskih pokreta kako u svetu tako i u Srbiji, borbu za

prava žena, ratne tragedije čiji je bila svedok – čitalac stiče širu sliku društvenog života Srpkinja krajem 19. i početkom 20. veka. Anin život je bio vrlo interesantan i bogat, pravi primer savremenih tokova i promena, pa zato i može da posluži kao priča-vodilja za razvoj i borbu za ženska prava. I sama u centru najvažnijih zbivanja, institucija, prijatelj mnogih značajnih žena u Evropi i Americi, ona je uvek ostajala i Srpkinja koja se bori i za prava svojih srpskih sestara. Dajući pregled objavljenih radova i govora Ani Hristić, autorka je dočarala značaj koji su ona i njena majka Besi imale za Srbiju ponajviše u vreme Velikog rata.

Jasmina Milanović

SENATORI KRALJEVINE JUGOSLAVIJE. BIOGRAFSKI LEKSIKON, ur. Momčilo Pavlović, Nebojša Stambolija, Milan Gulić, Institut za savremenu istoriju, Društvo istoričara Srbije „Stojan Novaković“, Hrvatski institut za povijest, Beograd 2016, 428.

Nedostatak finansijskih sredstava i nespремnost za timski rad ključni su faktori koji su uticali da u domaćoj istoriografiji pojedinačne biografije odnesu potpunu prevagu nad kolektivnim. Nedostaju nam kolektivne biografije ministara, narodnih poslanika, policajaca, vojnika, naučnika i drugih javnih delatnika koji nisu pripadali prvoj „petorci“ društvenog, političkog, ekonomskog i kulturnog života, a koji su svakako uticali na oblikovanje najrazličitijih istorijskih procesa i pojava u 20. veku na ovim prostorima.

Jedno od ostrva u ovom moru neznanja predstavlja najnovija publikacija *Senatori Kraljevine Jugoslavije. Biograf-*

ski leksikon čiji su „projektanti i izvođači radova“ Institut za savremenu istoriju i Hrvatski institut za povijest. Strukturu ovog biografskog leksikona čine uvodna studija, biografije senatora i prilozi, a urednici su Momčilo Pavlović, Nebojša Stambolija i Milan Gulić.

„Senat Kraljevine Jugoslavije 1932–1941“ naslov je uvodne studije koji otvara potpoglavlje „Poreklo i uloga senata kao političke institucije.“ U cilju sveobuhvatnije kontekstualizacije teme autori su nastojali da čitaocima približe poreklo, ulogu i mesto senata kao političke institucije kroz istoriju. Čitajući ovaj „vremeplov“ saznajemo da je senat „čedo“ antičkog Rima, da se u modernim državama pojavljuje kao gornji dom parlamenta, da su senatori u Velikoj Britaniji i Francuskoj u određenim periodima imali široka ovlašćenja, da su dvotomni parlament sa ovom institucijom imali i Češka, Belgija, Rumunija i Italija u Evropi itd.

Kako ukazuju autori u potpoglavlju „Senat Kraljevine Srbije 1901–1903“, Senat se prvi put u političkoj istoriji srpskog, ali i drugih južnoslovenskih naroda pojavljuje 1901. i opstaje do 1903. Ideju koju je prihvatio kralj Milan Obrenović, sproveo je njegov sin kralj Aleksandar. Prema ustavu iz 1901. Senat je predstavljao gornji dom i imao je 51 člana od čega je kralj birao 30, a 18 glasači. Ustav je propisivao da kandidat za Senat mora da poseduje srpsko državljanstvo, bude stariji od 40 godina i da plaća porez u minimalnom iznosu od 200 dinara. Imao je zakonodavne, sudske kompetencije i budžetsko pravo. Prvi izbori održani su 22. jula 1901, a prvo zasedanje 7. oktobra iste godine. Posle majskog prevrata 1903. Senat je sazvan poslednji put 2. juna. Na ovom zasedanju doneta je odluka o suspenziji ustava iz 1901. i vraćanju na snagu

prethodnog iz 1888, čime je ova ustanova prestala sa radom.

„Političke borbe u Kraljevini SHS/ Jugoslaviji 1918–1941“ potpoglavlje je u kome autori ocrtavaju politički život Kraljevine. U nacrtu prvog ustava zajedničke države bilo je predviđeno da se Narodno predstavništvo sastoji od Narodne skupštine i Senata. Ova ideja nije usvojena i prednost je data jednodomnom sistemu narodnog predstavnštva. Kao najvažnije karakteristike političkog života Kraljevine, autori ističu sukob centralizma i federalizma, brojne krize, atentate, socijalne nemire i štrajkove itd. Ovakvo stanje u velikoj meri se odrazilo i na rad parlamenta koji je bio u učestaloj krizi. Novi period u političkom, a samim tim i parlamentarnom životu nastupio je zavođenjem šestojanuarske diktature 1929. Na inicijativu monarha sprovedeno je sveukupno preoblikovanje državnog uređenja Kraljevine. Posle ubistva kralja Aleksandra I u Marseju 1934. dolazi do postepenog napuštanja šestojanuarskog političkog kursa i oživljavanja političkog života.

U potpoglavlju „Politička uloga i rad Senata Kraljevine Jugoslavije 1931–1941“ saznajemo da je ustavom iz 1931. uvedeno dvodomno narodno predstavništvo koje se sastojalo od Senata i Narodne skupštine. Senatori su birani od strane kralja i naroda, ovu funkciju nisu mogli da obavljaju ljudi mlađi od 40 godina, mandat je trajao šest godina, svake tri godine Senat se obnavljao novim članovima, članovi ove ustanove su se sastajali i raspuštali zajedno sa narodnim poslanicima, itd. Prema odredbama Ustava, senatori su predstavljali „ceo narod“, bili su dužni da polože zakletvu na vernost kralju, koji je sazivao Senat svake godine 20. oktobra. Članovi Senata imali su mogućnosti da blokiraju predloge zakona i postavljaju

pitanja ministrima, svi međunarodni ugovori morali su po potpisivanju da prođu kroz Senat itd. Prema odredbama zakona o izboru senatora, banovine i Uprava grada Beograda bile su po jedna izborna jedinica, a broj senatora određivao je Državni odbor na osnovu prethodnog popisa stanovništva. Pravo glasa imali su narodni poslanici, banski većnici i predsednici opština. Rezultat je utvrđivan po Dontovom sistemu količnika, to jest ukupan broj osvojenih glasova koje je dobila lista delio se sa brojem senatora predviđenim za određenu izbornu jedinicu. Na prvim izborima održanim 3. januara 1932. izabrano je 46 senatora. Imenovanjem 28 senatora od strane kralja Aleksandra I 9. januara, ova ustanova dobila je svoj prvi saziv. Tokom celokupnog delovanja Senat je zasedao u zgradi Ministarstva saobraćaja, a autori detaljno opisuju salu u kojoj se odvijao njegov rad. Konstitutivnom sednicom koja je održana 11. januara 1932. predsedavao je najstariji član, dr Ivan Hribar, a prvo predsedništvo na čelu sa dr Ante Pavelićem izabrano je 15. januara iste godine. Poseban kuriozitet predstavlja mehanizam uz pomoć koga su određivani ljudi kojima prestaje mandat. Komisija za izbor određuje 46 čaura u koje se stavljaju cedulje sa natpisom „prestajem“ odnosno „ostajem“, a na izborima izabrani senatori izvlače iste. Na ovaj način izvučena su 29. oktobra 1934. prva 23 imena senatora kojima prestaje mandat.

U ovom poglavlju autori nas upoznavaju sa rezultatima preostalih izbora za senatore održanih 1935, 1938. i 1939. U vreme vlade Milana Stojadinovića, prvi put režim nije uživao komotnu većinu u Senatu od njegovog osnivanja, a dopunski izbori 1938. bili su prvi na kojima je vladina lista poražena u nekoj

izornoj jedinici. Senatori koji su izabrani na izborima 1939. nikada nisu imali priliku da sednu u svoje klupe usled unutrašnje i spoljne političke situacije. Autori kroz analizu stenografskih beleški ocrtavaju kako je izgledao politički život unutar Senata. Zasedanja su bila živa, a ton i retorika polemike povremeno su prevazilazili granicu pristojnog ponašanja. Opozicija režimu unutar ove ustanove prvi put je formirana 1933. pojavom Narodnog kluba. Posebnu vrednost ovog poglavlja predstavljaju tabele i grafikoni, što čitaocu obezbeđuje sistematičniji i pregledniji uvid u rezultate izbora.

Centralni deo knjige sastoji se od 226 biografija senatora poređanih po abecednom redu. Autori biografija su: dr sc. Stjepan Matković, znanstveni savjetnik iz Hrvatskog instituta za povijest, dr sc. Zlatko Hasanbegović, znanstveni suradnik Instituta društvenih znanosti *Ivo Pilar*, dr Milan Gulić, naučni saradnik Instituta za savremenu istoriju, dr Božica Slavković, naučni saradnik, Nebojša Stambolija, istraživač-saradnik Instituta za savremenu istoriju, Milutin Živković, istraživač-saradnik Instituta za srpsku kulturu u Leposaviću, Gregor Antoličić, mladi raziskovalec Zgodovinskog inštituta Milka Kosa, Momir Niković i Nemanja Dević, doktorandi Filozofskog fakulteta u Beogradu. Okosnicu autorskog tima čine u većini mladi istraživači kojima je ovaj projekat prvi susret sa leksikografskim žanrom. Čitajući biografije skloni smo da zaključimo da su kolege, uprkos napred iznetoj činjenici, bile na visini zadatka. Gde su rođeni, kog su stepena obrazovanja bili, kakva im je bila politička i profesionalna karijera, šta su radili tokom i nakon Drugog svetskog rata – upitnik je na koji su autori u gotovo svim biografijama

uspeli da dobiju odgovor. Napisano je pravilo da leksikografske odrednice nastaju na osnovu temeljno proverenih podataka proisteklih iz literature. Ova publikacija iskače iz navedenog šablona, budući da su se autori prilikom pisanja biografija služili i arhivskom građom. Poseban doprinos daje oko 180 fotografija koje vizuelno približavaju članove Senata.

U poslednjem poglavlju „Prilozi“ autori su priredili Zakon o izboru senatora od 30. septembra 1931. i sadržaje sednica sa zasedanja Senata. Drugi segment sastoji se od tabela na kojima su prikazana imena svih ljudi koji su bili u predsedništvu i samom Senatu, čime je olakšan pristup navedenim podacima.

Delo *Senatori Kraljevine Jugoslavije. Biografski leksikon* predstavlja vredan doprinos u sveobuhvatnijem sagledavanju političkog života Kraljevine Jugoslavije i istorije parlamentarizma na ovim prostorima. Ova knjiga najbolji je dokaz da je i pored svih prepreka moguće realizovati istoriografske projekte u kojima sudeluje više naučno-istraživačkih ustanova i istraživača. Posle *Leksikona Prvog svetskog rata u Srbiji*, Institut za savremenu istoriju stavlja na uvid stručnoj i široj javnosti ovu publikaciju, što svedoči o planskom i kontinuiranom radu saradnika Instituta koji će, nadamo se, nastaviti da u ovom pravcu obogaćuju domaću istoriografiju.

Rade Ristanović

POLSKA I JUGOSŁAWIA PO II WOJNIE ŚWIATOWEJ, Zbornik radova sa međunarodne naučne konferencije održane 30. septembra–1. oktobra 2015. u Bidgošću, urednici: Momčilo Pavlović, Nebojša Stambolija, Andrzej Zaćmiński, Bidgość, Institut za istoriju i međunarodne odnose – Univerzitet Kazimir Veliki, Institut za savremenu istoriju, 2016, 470.

Poslednjih godina stalno se produbljuju naučna saznanja iz istorije Poljske i Jugoslavije u 20. veku, pre svega odnosa između dve države. Bez sumnje, tome najviše doprinosi saradnja poljskih i srpskih istoričara u okviru zajedničkog projekta Instituta za istoriju i međunarodne odnose Univerziteta Kazimira Velikog iz Bidgošća (UKV) i Instituta za savremenu istoriju iz Beograda (ISI), započetog 2013. godine. Upravo u ovom okviru, od 30. septembra do 1. oktobra 2015, u Bidgošću je organizovana treća poljsko-srpska naučna konferencija pod naslovom *Poljska i Jugoslavija posle Drugog svetskog rata*. Naučni radovi nastali na osnovu saopštenja sa konferencije objavljeni su u istoimenom zborniku u Bidgošću, krajem 2016. godine.

Strukturu knjige čini šest tematskih blokova. U prvom, naslovljenom *Poljska i Jugoslavija u posleratnoj Evropi*, nalaze se četiri članka. Otvara ga tekst Monike Opiole sa UKV posvećen jugoslovensko-francuskim odnosima (1945–1956) u svetlu francuske dokumentacije. Politiku Savezne Republike Nemačke prema Jugoslaviji u periodu 1949–1967. razmatrao je Mihael Kosman (UKV), koji je to učinio kroz prizmu Halštajnovne doktrine. Dragan Bogetić iz ISI analizirao je jugoslovensko-poljske odnose za vreme bipolarnog detanta (1971–1975). Taj deo knjige zatvara članak Jaceka